

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שביעי - שמיני

ברכת המזון

סוגיה יד: צירוף אוכל ירק לזימון

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה יד: צירוף אוכל ירק לזימון

*

רקע

סוגייתנו דנה אם כל בני החבורה חייבים לאכול לחם או שניתן לצרף לזימון גם אדם שלא אכל לחם.

מקורות

- א. גמ' מח. "א"ר יהודה בריה דרב שמואל... רובא דמינכר בעינן"
 ב. תוס' ד"ה תשעה
 רי"ף לה: "אמר רב יהודה בריה דרב שמואל... מצטרף עד שיאכל כזית דגן"
 תלמידי רבינו יונה ד"ה ואפי'
 רמב"ם הל' ברכות פ"ה ה"ח
 ג. ריטב"א ד"ה ולא אכל אלא גרוגרת, "ומאי דאמרינן דאפילו בלא אכל דגן..."
 ד. שו"ע סי' קצז סע' ב-ג, ומשנה ברורה

ריטב"א ד"ה ולא אכל אלא גרוגרת, "ומאי דאמרינן דאפילו בלא אכל דגן..."

ומאי דאמרינן דאפילו בלא אכל דגן מיצטרפי לעשרה, דוקא בדאכלי מידי דברכת שלש פותרתו, כגון שאכל פירות שאינן משבעת המינין דברכתו לאחריי בורא נפשות רבות וממילא מיפטר בברכת שלש, או מידי דשבעת המינין דזיין כגון תמרי וגרוגרות, דכיון דזיני מיפטרי בברכת שלש, וכיון דכן מצטרפין בהו לעשרה, דנהי דלא חשיבי לאזמוני בהו לחודייהו עד דאיכא שבעה דאכלו פת אבל עולין הן עמהם לזמן עמהם ולהפטר בברכתם כל היכא דאיכא קביעות לבר מדידהו. אבל אכלו דברים שאינן נפטרין בברכת שלש כגון ענבים, והן טעונין ברכה לעצמן, בודאי אין מצטרפין להשלים לעשרה, שהרי הן טעונין ברכה מצד אחד לעצמן. הרא"ה ז"ל.

הסבר הסוגיה

אמר רב יהודה... משמיה דרב: תשעה אכלו דגן ואחד אכל ירק - מצטרפין. [גמ' מח.].

הגמ' אומרת שניתן לצרף לזימון בעשרה, שלושה אוכלי ירק. האמוראים נחלקו אם ניתן לצרף ארבעה אוכלי ירק לששה אוכלי דגן. הרי"ף ורוב הראשונים פוסקים שצריך רוב ניכר של אוכלי דגן, ולא ניתן לצרף ארבעה אוכלי ירק, לפי גרסת רש"י [ד"ה ואיהו סבר] ניתן לדייק שניתן לצרף ארבעה אוכלי ירק¹, וכך מפורש באור זרוע [ח"א סי' קצז].

¹ לפי הגרסה שלפנינו שהיא גרסת רוב הראשונים, ר' זירא לא הסתפק מפני שהיה ברור לו שצריך רובא דמינכר, ורבי ירמיה ענה לו שאין ספק מסיבה הפוכה, שאין הבדל בין רוב של שבעה לרוב של ששה. במחלוקת זו פוסקים הראשונים לחומר אר' זירא. כנראה שרש"י [ד"ה ואיהו סבר, וכך מפורש בהגהות הב"ח אות א

נחלקו הראשונים אם אוכל ירק מצטרף גם לזימון של שלושה. הרי"ף [לה:], הרמב"ם [פ"ה ה"ח], השר מקוצי [בתוס' ד"ה תשעה] והרשב"א [ד"ה תשעה] סוברים שאינו מצטרף, ר"י [בתוס' שם], תלמידי רבינו יונה [שם ד"ה ואפי"ן] והרא"ש [סי' כא] סוברים שמצטרף. מהרי"ף האומר: "אבל לבי תלתא אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן", משמע שאוכל חמשת מיני דגן מצטרף לזימון בשלושה אף כשאינו אוכל פת, ואילו ברמב"ם מפורש שמזמנים על שלושה אוכלי פת בלבד.

נראה להסביר שמחלוקת הראשונים נובעת ממחלוקת בהבנת צירוף אוכל ירק. ר"י, תלמידי רבינו יונה והרא"ש סוברים שאכילת ירק מצרפתו לחבורה להיות אחד מבני החבורה הסועדים כאחד. כיוון שיש כעת חבורה האוכלת כאחד, הם יכולים לזמן. הרי"ף, הרמב"ם, השר מקוצי והרשב"א סוברים שרק אוכלי דגן יכולים להיות מבני החבורה, וצירופו של אוכל ירק הוא רק כדי להזכיר שם ה' בעשרה².

ניתן להסביר שמחלוקת הראשונים נובעת משתי דרכים להבנת מהות חיוב זימון בעשרה: א. חיוב זימון בעשרה מקביל לחיוב זימון בשלושה, וכשם ששלושה שאכלו כאחד חייבים לברך בחבורה, כך עשרה שאכלו כאחד חייבים לברך בציבור. ב. אין בברכת המזון משמעות לציבור אלא לחבורה בלבד, והאיסור לעשרה שאכלו כאחד להתפצל לשתי חבורות הוא רק מפני החיוב להזכיר שם ה' בברכת הזימון³.

משיטת הרי"ף והרמב"ם שאוכלי ירק מצטרפים לברכת הזימון בעשרה אף שאינם מבני החבורה, משמע כדרך השנייה, ואילו משיטת ר"י, תלמידי רבינו יונה והרא"ש, הלומדים מדין זימון בעשרה לדין זימון בשלושה, משמע כדרך הראשונה.

הריטב"א [ד"ה ולא אכל אלא גרוגרת] מחדש בשם הרא"ה הלכה נוספת, המגדירה היטב את דין צירוף אוכל ירק לזימון. הוא סובר שרק הנפטר בברכת המזון של החבורה מצטרף לזימון בעשרה, ולכן אוכל ירק החייב ב"בורא נפשות", וכן אוכל תמרים וגרוגרות⁴, נפטרים בברכת המזון, ומצטרפים לזימון בעשרה. האוכל משאר שבעת המינים חייב בברכה מעין שלוש, אינו נפטר בברכת המזון, וממילא אינו מצטרף לזימון.

ואות ד' גרס בדברי ר' זירא: "ווי דלא מבעיא לי", הרי לגרסתו ר' זירא מסתפק אם צריך רובא דמינכר או די ברוב כלשהו, להלכה אין סיבה לדחות את ודאותו של רבי ירמיה מפני ספקו של ר' זירא.

² ניתן להסביר את מחלוקת הראשונים בדרך נוספת. למדנו שיש שתי הלכות במצות זימון: א. לברך ברכת הזימון. ב. לברך ברכת המזון בחבורה. הרי"ף והרמב"ם סוברים, ששתי המצוות הללו תלויות זו בזו, ורק כשמקיימים מצות ברכת המזון בחבורה ניתן לקיים מצות ברכת הזימון. כשאין שלושה אוכלי לחם, ואין חיוב ברכת המזון בחבורה, אין גם מצוה לברך ברכת הזימון. ר"י, תלמידי רבינו יונה והרא"ש סוברים, ששתי ההלכות הללו אינן תלויות זו בזו, כשיש שלושה היכולים לומר "ברוך שאכלנו משלו" הם יכולים לברך ברכת הזימון, למרות שאינם מברכים ברכת המזון בחבורה.

³ עיין לקמן סוגיה ע עמ' 310 דיון במהות דין זימון בעשרה.

⁴ עיין לעיל עמ' 216 שגם החינוך סובר שאוכל גרוגרות יוצא בברכת המזון ידי חובת ברכה אחרונה.

הרא"ה סובר שצירוף לזימון הוא צירוף לברכת המזון, ולכן רק אנשים המברכים ברכה אחרונה כאחד מצטרפים לזימון.⁵

סיכום

הגמ' אומרת ששלושה אוכלי ירק מצטרפים לזימון בעשרה, נחלקו הראשונים אם להלכה ארבעה מצטרפים לזימון בעשרה, ונחלקו אם אוכל ירק אחד מצטרף לזימון בשלושה. המתיר לצרף אוכל ירק לזימון בשלושה סובר שאוכל ירק הוא מבני החבורה, והאוסר לצרפו סובר שאוכל ירק אינו מבני החבורה אלא רק נספח לה המצטרף להזכרת שם ה'. הרא"ה סובר שרק שלושה המברכים כאחד יכולים לזמן, ולכן לדעתו רק האוכל מאכל שברכת המזון פוטרתו מברכה אחרונה מצטרף.

הלכה

השו"ע [סי' קצז סע' ב-ג] פוסק ששלושה שאכלו כזית ירק או שתו רביעית מכל משקה חוץ ממים, מצטרפים לשבעה שאכלו פת ומזמנים בשם. המגן אברהם [סק"ו] פוסק שאפילו שותה רביעית מים מצטרף לזימון [עיין ביאורו ל"ד"ה כזית] בשם הגר"א שלזימון בעשרה ניתן לצרף אף בפחות מכזית].

בענין זימון בשלושה, השו"ע פוסק שצריך שלושה שאכלו פת, ויש אומרים שאף אם אכלו כזית דגן, ויש אומרים שירק וכל מאכל מצטרפים. למעשה פוסק השו"ע שאם שניים אכלו לחם ובא שלישי שאינו מעוניין לאכול פת, לא יתנו לו לאכול או לשתות, כדי שלא להכנס למצב של ספק, הנובע ממחלוקת הראשונים. אבל אם אכל או שתה, יזמן עמהם. המשנה ברורה [סק"ב] פוסק "ועכשיו נוהגים שאם לא רצה לאכול פת נותנים לו לכתחלה לשתות או לאכול איזה דבר", ומצטרפים אותו לזימון.

⁵ הטור [סי' קצז] מביא את שאלת אחיו ה"ר יחיאל אם ברכת המזון של החבורה פוטרת את כל המצטרפים לזימון מברכה אחרונה. הרא"ש ענה לו שברכת המזון אינה פוטרת ברכת "בורא נפשות" והם צריכים לברך לעצמם, מפורש בדבריו שהוא חולק על הרא"ה.